

خلاصه کتاب معرفت شناسی

دکتر ابراهیم نیک صفت / ناشر: پیام نور

فصل اول: مفاهیم کلی معرفت شناسی

مقدمه

✓ انسان‌ها به‌طور طبیعی تصوراتی از جهان دارند و در حالت عادی نسبت به وجود جهان خارج و ادراکات خود شک نمی‌کنند (رنالیسم خام).

✓ وجود خطاهای حسی (مانند دیدن سراب یا شکست نور در آب) باعث می‌شود که اعتماد مطلق به حواس خدشه‌دار شود و نیاز به بررسی دقیق شناخت احساس گردد.

✓ اگر حواس ما گاهی خطا می‌کنند، ممکن است همیشه در خطا باشند؛ پاسخ به این پرسش و تشخیص مرز واقعیت و خطا، وظیفه دانش معرفت‌شناسی است.

✓ شناخت‌های انسان به چهار دسته کلی تقسیم می‌شوند:

۱. علوم عقلی: شامل فلسفه، منطق و ریاضیات (شعار: بنشین و بیندیش).

۲. علوم نقلی: شامل تاریخ، لغت و جغرافیای سیاسی (شعار: این است که برو و پپرس).

۳. علوم حسی: شامل علوم تجربی و طبیعی (شعار: این است که برو و ببین).

۴. علوم شهودی: شامل عرفان و روان‌شناسی تجربی (شعار: این است که بنشین و در خودت کشف کن).

تعریف معرفت‌شناسی

✓ معرفت‌شناسی (Epistemology) شاخه‌ای از فلسفه است که به بررسی چیستی، امکان، منابع، ابزار و اعتبار شناخت می‌پردازد.

✓ این علم تلاش می‌کند مشخص کند که آیا انسان توانایی شناخت واقعیت را دارد یا خیر، و اگر دارد، با چه ابزاری و تا چه میزان؟

✓ در تعریف اصطلاحی، معرفت‌شناسی دانشی است که درباره شناخت‌های انسان، ارزش‌یابی انواع آن و تعیین ملاک صحت و خطای آن‌ها بحث می‌کند.

✓ معرفت‌شناسی مطلق آگاهی‌ها (اعم از حسی، عقلی، حضوری و حصولی) را شامل می‌شود و محدود به یک حوزه خاص نیست.

ارتباط معرفت‌شناسی با منطق

✓ منطق ابزاری است که قوانین عام اندیشه را بیان می‌کند تا فکر از خطا در صورت و شکل استدلال مصون بماند.

✓ معرفت‌شناسی عهده‌دار بررسی محتوای شناخت و اثبات مطابقت آن با واقعیت است؛ در حالی که منطق بیشتر به فرم و قالب استدلال می‌پردازد.

✓ منطق پیش‌فرض می‌گیرد که «واقعیتی وجود دارد» و «شناخت امکان‌پذیر است»، اما اثبات این پیش‌فرض‌ها بر عهده معرفت‌شناسی است.

ارتباط معرفت‌شناسی با فلسفه

✓ فلسفه (به معنای عام) شامل هستی‌شناسی و شناخت‌شناسی است؛ اما به معنای خاص، فلسفه به بررسی احکام کلی وجود (هستی‌شناسی) می‌پردازد.

✓ معرفت‌شناسی مقدم بر فلسفه است، زیرا تا توانایی عقل برای شناخت واقعیت اثبات نشود، نمی‌توان درباره احکام هستی بحث کرد.

✓ فلسفه موضوعات را در عالم واقع بررسی می‌کند، اما معرفت‌شناسی به بررسی «خود شناخت» به‌عنوان یک پدیده می‌پردازد.

رابطه معرفت‌شناسی با دین

✓ دین مجموعه‌ای از گزاره‌ها و باورهاست که معرفت‌شناسی وظیفه بررسی مبانی و ابزارهای شناخت این باورها را دارد.

✓ معرفت‌شناسی دینی به بررسی سازوکار توجیه باورهای دینی، رابطه عقل و وحی، و معیار صدق گزاره‌های دینی می‌پردازد.

✓ دفاع عقلانی از دین و پاسخ به شبهات مدرن، نیازمند مبانی قوی در معرفت‌شناسی است.

اهمیت و ضرورت معرفت‌شناسی

✓ معرفت‌شناسی پایه و اساس همه علوم بشری است؛ زیرا تمام علوم (تجربی، انسانی، دینی) مبتنی بر پیش‌فرض «امکان شناخت» هستند.

✓ سیستم‌های فکری و ایدئولوژی‌ها بر پایه‌های معرفت‌شناختی بنا شده‌اند؛ تفاوت در جهان‌بینی‌ها ریشه در تفاوت در مبانی شناخت دارد.

✓ پاسخ به موج‌های شک‌گرایی و نسبی‌گرایی که حقیقت را انکار می‌کنند، تنها با معرفت‌شناسی ممکن است.

معرفت‌شناسی در فلسفه اسلامی

✓ در فلسفه اسلامی، مباحث معرفت‌شناسی همواره به‌صورت درهم‌تنیده با مباحث هستی‌شناسی و نفس‌شناسی مطرح بوده است.

✓ فلاسفه اسلامی (مانند ابن‌سینا و ملاصدرا) بر رئالیسم (واقع‌گرایی) و اصالت عقل تأکید داشته و شکاکیت مطلق را رد کرده‌اند.